

ORNIS FENNICA

XXXV, N:o 4

1958

SUOMEN LINTUTIETEELLISEN YHDISTYKSEN JULKAISEMA
UTGIVEN AV ORNITOLOGISKA FÖRENINGEN I FINLAND

Toimitus O. Kalela, G. Nordström
Redaktion

Kirjokertun (*Sylvia nisoria*) pesiminen ja levinneisyys Lounais-Suomen saaristossa.

TORSTEN SILVOLA ja RAUNO TENOVUO

Yhä ilmeisemmäksi on käynyt, että kirjokerttu on tervetulleena lisänä liitettävä siihen lajistoon, joka viime vuosikymmeninä on alkanut kotiutua maahamme. Tässä joukossa kirjokertulla on aivan oma-laatuinen asema — onhan se ainoa laji, jonka esiintymisalue rajoittuu miltei yksinomaan ulkosaariston maritiimisiin lehtimetsiin. Lajin leviämisestä näille alueille on toinen kirjoittajista aikaisemmin esittänyt yhteenvedon (TENOVUO 1955). Täydentäviä havaintoja kirjokertun pesimisestä ja esiintymisestä on saatu kahdella vuosina 1956 ja 1957 ulkosaaristoon suunnatulla retkellä. Vuoden 1956 retki käsitti moottorivenematkan, joka ulottui Hiittisten saariston itäosista Nauvon ja Korppoon uloimpaan saaristoon (reititimme läntisin taitekohta Korppoon Björkössä). Ornitologeina olivat mukana Unto Laine ja Pekka Mustakallio allekirj. Tenovuon lisäksi. Vuoden 1957 retkellä liikuttiin yksinomaan Hiittisten Vänössä ja sen eteläpuolella olevilla saarilla; tähän osallistui Nils Söderman allekirjoittaneiden ohella. Jälkimmäinen retki tehtiin kirjokertun pesimistä ajatellen sopivana ajankohtana (19.—25. VI), edellinen aikaisemmin (4.—8. VI). — Muut havaintopaikkoihin liittyvät tiedot esitetään tuonnempana tarkasteltaessa lajin yleistä levinneisyyttä ja runsautta.

Pesimishavainnot.

Kaikki löytämämme pesät sijaitsivat Hiittisten Vänössä ja parilla siitä lounaaseen olevalla saarella (Harö ja Byö). Näillä löytyi 20.—25. VI 1957 kaikkiaan 8 pesää, jotka saatoimme todeta kirjokertulle kuuluviksi (lisäksi jäi yksi mahdollisesti tämän lajin pesälöytö varmistamatta).

Pesien lähiympäristö. — Löydettyjen pesien samoin kuin havaittujen parien esiintymispaikkoja luonnehti *pensaikko* aukkopaikkoinen ja siellä täällä kasvavine puineen (usein lintu lauloi korkealla!). Toisaalta laji oli asettunut ulkosaariston rehevimmille pensaikkomaille (luonteenomaisia *Ribes alpinum*, *Rubus idaeus* ja *Rosa*-lajit), toisaalta tervalepän tai koivun ja suhteellisen korkean katajan muodostamiin biotooppiin. Molempia voitaneen pitää fysiognomisesti melko hyvin toisiaan vastaavina (harvakseltaan puita, piikkisiä pensaita). Kannan tiheys oli kuitenkin rehevimmillä saarilla suurimmillaan.

Pesien ja havaittujen parien etäisyyttä merenrannasta ei tarkemmin mitattu. Vaikka se eräissä tapauksissa oli alle 100 metrin, ei esim. mitään selvää keskittymistä rannan läheisyyteen voinut havaita.

Pesien tarkempi sijainti. — Löytämistämme pesistä sijaitti viisi katajapensaassa, kaksi katajan ja vadelman muodostamassa kasvustossa (0,8 m etäisyydellä toisesta oli katajassa ♂-pesä) ja yksi rehevässä pensasrykelmässä, missä taikinanmarjapensas oli vallitsevin. Kaikki olivat pensaikon reunassa toisinaan pienempää, toisinaan laajempaa aukeaa vastassa joko reunan välittömässä tuntumassa tai siitä korkeintaan 1,3 m etäisyydellä (poikkeuksellisesti sijaitti yksi pesä 3 m pensaikon sisässä). Pesää ympäröivä pensaikko oli useimmiten 1,3—1,4 m:n, parissa tapauksessa noin metrin korkuista. Pesän korkeus maasta, sen alareunaan mitattuna, oli keskimäärin 59 cm (36, 48, 50, 55, 65, 65, 67 ja 83 cm). Pesät eivät näin ollen sijainneet pensaankorvissa, vaan $1/2$ —1 m alempana.

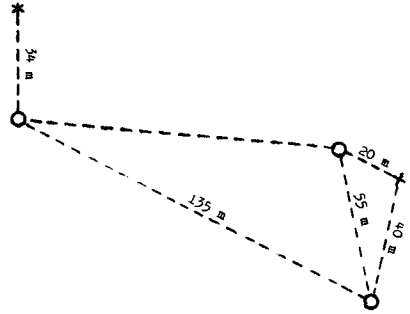
Pesien keskinäinen sijainti. — Harössä, missä mahdollisesti löysimme kaikki saarella sijaitsevat pesät (4 pesää), ne sijaittivat hajallaan, laulun kuuluvaisuusetäisyyden ulkopuolella. Tilanne oli toinen Vänössä, missä pesien sijainti oli keskitetympää, kuten ilmenee oheisesta piirroksesta (kuva 1). Siitä ilmenee myöskin löydettyjen pikkulepinkäisen (*Lanius collurio*) pesien sijainti ja etäisyys kirjokertun pesistä. Mikäli saatoimme havaita, asusti kaikkien muidenkin löytämiemme pesien luona (yhden luota puuttui?) pikkulepinkäispari; esim. Harössä löytyi munallinen lepinkäisen pesä 25 metrin päässä kirjokertun 6 munan pesästä.

Pesien rakenne. — Löydetyt pesät eivät tekotavaltaan poikenneet yleisestä *Sylvia*-lajien korsipesätyypistä. Pesät muistuttivat ehkä eniten lehtokertun (*Sylvia borin*) pesää, mutta ne olivat huolellisem-

min rakennettuja ja kookkaampia. Mitat (ulkomitta 11—16 cm, sisämitta 6—7 cm, korkeus 8—11 cm ja syvyys 5—6 cm) osoittavat kuitenkin, ettei kokoero ole millään tavoin silmiinpistävä. Näkyvämmäksi tuntomerkitiksi löytämissämme pesissä osoittautui punertava

Kuva 1. Kirjokertun (o) ja pikkulepinkäisen (*) pesien sijainti Hiittisten Vänon tervaleppä-katajikossa.

Abb. 1. Die Lage der Nester von *Sylvia nisoria* (o) und *Lanius collurio* (*) auf der Insel Vänö.

ruoho (lähemmin tutkituissa ja todennäköisesti kaikissakin tapauksissa *Polygonum dumetorum*), jolla pesäkuppi oli sisältä verhottu. Usein rakennusaineena oli käytetty seittiä, joskus huomattavan runsaastikin, mutta varpukasveja ei havaittu lainkaan.

Pesimisaika ym. pesimiseen liittyvää. — Tehdyt löydöt viittaavat siihen, että kirjokertun pesissä oli täysi munamäärä v. 1957 keskimäärin juhannuksen (22. VI) tienoilla. Ainoa huomattava poikkeus (25. VI puolivalmis pesä) saattoi olla uusintapesä. Eräs toinen löytämistämme pesistä oli valmis mutta tyhjä, muissa oli 2, 4, 4, 5, 5 ja 6 munaa ja hautominen lienee ollut vasta alullaan. Vuonna 1956 tehtyjen havaintojen perusteella tuntuu ilmeiseltä, että pääosa koiraista ja osa naaraistakin ovat reviiressään jo kesäkuun ensimmäisellä viikolla (vrt. TENOVUO 1958). Esim. Vänössä 7.—8. VI 1956 tavatut laulavat koiraat olivat lähimain samoilla paikoilla kuin parit ja pesät v. 1957 juhannuksen tienoilla. Lajin varsinaisesta saapumisajasta ei ole tarkempia tietoja; itse emme ole olleet ulkosaaris-tossa lajin varsinaisella esiintymisalueella toukokuun lopulla. Mäinnakkoon, että laji saapuu Ruotsiin hiukan aikaisemmin kuin lehtokerttu ("Förteckning över Sveriges fåglar" 1951).

Munien värityskin käynee eniten yhteen lehtokertun munien värin kanssa. Kirjallisuudessa tähdennetään yleisesti täplien himmeyttä ja siten munien vaaleaa yleisvaikutusta (esim. WITHERBY 1949), mikä löytämissämme pesissä useimmiten pitikin paikkansa. Näissä oli kellertävällä pohjalla hailakanvihreitä täpliä; vain kahdessa pesässä täplät olivat selvät, vihertävänruskeat. Täpliä oli enemmän

munan paksummassa päässä, mutta yhtä tyypillistä rengasmaista täplitystä kuin esim pikkulepinkäisen munissa usein on havaittavissa, ei esiintynyt. Kooltaan kirjokertun munat eivät olennaisesti poikkea muiden kookkaampien *Sylvia*-lajien munista. Käytettävissämme olevilla mittavälineillä saimme neljän pesyeen munien keskimääräiseksi pituudeksi hivenen yli 20 mm, leveydeksi runs. 15 mm (lehtokertun munien mitat HORTLINGIN 1946 mukaan 18—23 x 13—16,5 mm). HEINROTH (1926) mainitseekin, että kirjokertun munat ovat tuskin suurempia kuin lehtokertun.

Lintujen käyttäytyminen. — Muiden tutkimustehtävien takia jäi lintujen käyttäytyminen pesän luona perusteellista tarkkailua vaille. Eräät tekemämme huomiot ansainnevat kuitenkin maininnan.

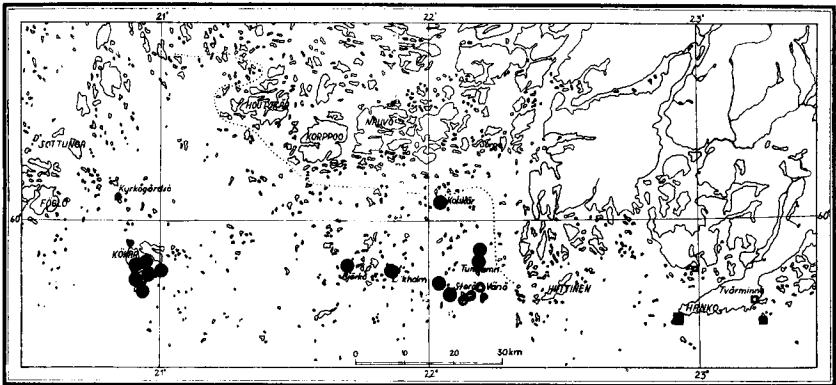
Vastoin odotuksiamme eivät linnut osoittautuneet erityisen aroiksi, joten saimme ainakin muutamat yksilöt helposti näkyviin. Kokeuksemme mukaan kirjokerttu oli lehtokerttua helpommin, mutta pensaskerttua vaikeammin havaittavissa. Linnut saattoivat myös liikehtimisellään ja ääntelyllään paljastaa pesäpaikan läheisyyden. Hautova lintu jätti pesänsä usein 4—5 m etäisyydellä tulijasta ja saattoi tämän jälkeen jäädä pesän läheisyyteen liikkuen pyrstö levitettyinä usein lähellä maata.

Vielä rakennusvaiheessa olevan pesän luona ♂ lauloi erittäin ahkerasti, jopa 14 kertaa minuutissa säkeiden pituuden ollessa vain 1—3 sek. Laulun vuorokausirytmiiä emme järjestelmällisesti tarkanneet, mutta ahkeraa laulua kuulumme varhaisina aamutunteina (esim. 20. VI klo 2.20 alkaen), kun taas keskipäivällä ainakin eräät koiraat lauloivat hyvin harvoin. — Kirjokertun laulusta on tässä yhteydessä syytä huomauttaa, ettemme voi yhtyä kirjallisuudessa usein esitettyyn mainintaan, että lauluun *aina* liittyy luonteenomainen *errr*-ääni; eräillä yksilöillä sitä sai pitkän aikaa odottaa turhaan, mistä myöskin CHRISTIANSSON (1954) mainitsee. Silloin kun mainittu ääni kuului laulun ”lomassa”, se esitettiin ± välittömästi laulusäkeen *jälkeen* ja usein loppua kohden hitaasti jarruttaen (*errr — r — r — r*). Muuta ääntelyä kuului harvoin.

Edellä viitattuun kirjokertun ja pikkulepinkäisen esiintymiseen toistensa naapureina, mihin useasti on kiinnitetty huomiota (esim. CHRISTIANSEN 1944), emme voi niukan havaintoaineiston takia lähemmin puuttua. Mainittakoon, että näimme pari kertaa, kuinka pikkulepinkäiskoira karkoitti katajan latvassa istuvan kirjokertun istuakseen itse samalle paikalle.

Levinneisyysalue ja runsaus (R. TENOVUO).

Kokoamalla yhteen erityisesti 1950-luvulla tehdyt lukuisat havainnot on mahdollista saada tyydyttävä kokonaiskuva kirjokertun tämän hetken esiintymisestä (vrt. kuva 2). Toivottavaa on, että havaintojen kokoaminen jo tässä vaiheessa kannustaa tarkkailemaan lajia etenkin siellä, missä sen esiintyminen on odotettavissa ja siten täydentämään tässä esitettävää levinneisyyskuvaa. — Muutamiin sisämaassa tehtyihin osaksi \pm epävarmoina pidettäviin havaintoihin (ks. esim. KIVIRIKKO 1947 ja Palménin ark.) en ole seuraavassa tarkastelussa puuttunut.

Kuva 2. Kirjokertun lounaissuomalaiset löytöpaikat 1950-luvulla. Neliöt ovat muiden, ympyrät tekijän löytöjä, Tyhjät = pesälöytöjä, täytetyt = laji nähty tai kuultu. Pisteiden kaksi suuruusluokkaa ilmaisevat onko löytöjä yksi vai useampia. — Pisteviivalla merkitty maritiimisten lehtimetsien raja mannerta vastaan lännempänä EKLUNDIN (1931), idempänä Nauvon ja Hiittisten alueella TENOVUON (1955) mukaan.

Abb. 2. Die Fundorte von *Sylvia nisoria* in den 1950er Jahren im Verhältnis zur Nordgränze der marinen Laubwälder (punktierte Linie).

Lounais-Suomen saaristossa ja rannikolla olevan esiintymisalueen itäraja näyttää kulkevan suunnilleen Hankoniemen kohdalla, mihin jo eräät 1950-luvun alkupuolella tehdyt havainnot yhtäpitävästi viittaavat (EHRSTRÖM 1953, P. PALMGREN 1953, PIIPARINEN & SEISKARI 1955). Mainitut löydöt on tehty vv. 1951 ja 1952 Bromarvissa (pesälöytö), Hangossa ja Tammisaaren Tvärminnessä. Viimeksi mainitulla alueella asustanee jo vakituinen kanta, esim. kesällä 1956 laji oli tavattu täällä viidessä eri paikassa ja kaksi pesää oli löydetty (PALMGRENIN mukaan, S.L.Y:n pöytäkirjaote 18. X 1956) ja myöskin v. 1957 tehtiin useita havaintoja (B. LINDEBERG,

kirjeellinen ilm.). Kesällä 1957 laji havaittiin myöskin Hangon satamassa (ERIKSSON 1958) sekä Tammisaaren mlk:n Storlandetissa (LAINE, Luonn.Tutk., painossa). Eräät ennen vuotta 1950 tehdyt tutkimukset mainitulta seudulta sekä saaristoalueelta siitä itään (SUNDSTRÖM 1927, LAMPPIO 1946) viittaavat siihen, että itäraja on muovautunut Hankoniemen kohdalle vasta viime vuosien kuluessa. Tämä seikka on sopusoinnussa KALELAN (1946) ja LEIVON (1946) esittämän käsityksen kanssa, jonka mukaan kirjokerttu kuuluu viime vuosikymmeninä asuma-alueitaan Itämeren piirissä laajentaviin lajeihin. Huomattavasti edellä hahmoteltua rajaa idempänä, Helsingin ympäristössä, useiden vuosien välein tehdyt pesälöydöt (R. PALMGREN 1913, coll. KREUGER 1919, HEINO 1939, HILDÉN & LINKOLA 1955) osoittanevat lähinnä esiintymisen raja-alueella satuvia tilapäisiä heilahteluja (etenemistä suotuisina vuosina?). Toisaalta on muistettava, että kirjokerttu jää maastossa helposti huomaamatta, joten levinneisyysrajan kulusta voi saada harhauttavan kuvan (havainnot keskittyvät sinne, missä ornitologit ovat liikkuneet!).

Lännessä kirjokertun esiintymisalueeseen sisältyy Kihdin länsipuolella sijaitseva K ö k a r i n saariryhmä (GRENQUIST 1931, 1938, TENOVUO 1955, SNELLMAN 1956), joka lienee ollut lajin vakituksena asuinpaikkana ainakin 1920-luvulta lähtien. Tuntuu mahdolliselta, että lajin levinneisyysalue jatkuu F ö g l ö n ja S o t t u n g a n puolelle länttä ja luodetta kohden, mutta näiltä alueilta ei ole tiedossani mitään tutkimuksia. Mainittakoon, että Kyrkogårdsö, missä SNELLMAN tapasi lentopoikueen, on aivan Sottungan rajalla Kökarin saariston NW-kulmassa.

Myöskin havainnot siitä, missä esiintymisen *pohjoisraja* kulkee, ovat niukkoja ja kaipaavat täydennystä etenkin Kihdin suunnalla. Idempänä, Gullkronan selän alueella tekemäni havainnot osoittavat rajan täällä melko tarkkaan noudattavan maritiimisten lehtimetsien pohjoisrajaa (ks. EKLUND 1931). Kuvaavaa rajan jyrkkyydelle on se, etten ole tavannut kirjokerttua yhtään kertaa Gullkronan selän NE-osassa olevalla tutkimusalueellani, mitä olen juuri pesimäaikana tut-

Taulukko 1. — Kirjokertun runsaus tutkituilla alueilla, Kökarin saarten pinta-alat on GRENQUISTIN (1938) mukaan paitsi Kyrkogårdsö, joka on laskettu kuten muutkin pinta-alan laskuruudukkoa käyttämällä merikorteista 1:50 000 ja 1:54 768.

Tabelle 1. Paaranzahl von *Sylvia nisoria* auf den näher untersuchten Inseln.

	Havaintoaika <i>Beobachtungszeit</i>	Saaren pinta-ala (sulussa tutkittu alan osuus) <i>Gesamtareal der Insel und der Anteil der untersuchten Fläche (in Klammern)</i>	Havainnot	Arvioitu parimäärä <i>Berechnete Paaranzahl</i>
Hiittinen:				
Bergskär	8. VI. 1956	0,39 km ²	(1/4) ääntelyä	1 p.
Byö	23. VI. 1957	0,45 „	(1/4) ♂ + 1 pesä	1 p.
Epskär	4. VI. 1956	0,18 „	(1/1) 2 p.	2 p.
Harö	20—23 ₄ VI. 1957	0,61 „	(1/1) 4 pesää	4 p.
Storö	7. VI. 1956	0,76 „	(1/2) 5 ♂ ♂ + äänt. + 1-2 yks.	6-7 p.
Tunhamn	19—20. VI. 1950	0,45 „	(1/2) ♂	1 p.
—, —	5. VI. 1956		(>1/4) ♂	1 p.
Vänö	7—8. VI. 1956	1,7 „	(1/4) 5 ♂ ♂ + äänt.	7 p.
—, —	20.—25. VI. 1957		(1/4) 3 p. + pesä ♂ + ♂	5 p.
Yxskär	19. VI. 1950	0,24 „	(1/2) ♂ (2 ♂ ♂?)	1 p.
—, —	5. VI. 1956		(2/3) äänt.	1 p.
Nauvo:				
Borstö	19. VI. 1950	0,43 km ²	(1/4) ♂	1 p.
—, —	6 ₄ VI. 1956		(1/4) 1 yks.	1 p.
Lökholm	5. VI. 1956	0,5 „	(1/3) 1 yks. + äänt. + 1 muuttaja?	2 p.
Stor Kalskär	12. VI. 1954	0,18 „	(1/3) 1 p.	1 p.
—, —	6. VI. 1955		(1/2) ♂	1 p.
Korppo:				
Björkö	6. VI. 1956	1,23 km ²	(1/3) 3 ♂ ♂ + äänt.	4 p.
Kökär:				
Finnö-Flatö	18. VI. 1955	3,8 km ²	(>1/4) 2 p. + ♂	3 p.
Hamnö	21. VI. 1955	0,5 „	(1/2) ♂	1 p.
Husö-Brändholm	17. VI. 1955	0,86 „	(1/4) 2 ♂ ♂	2 p.
Idö	19. VI. 1955	0,61 „	(1/3) 4 äänt. yks.	4 p.
Karlsbylandet	19. VI. 1955	10,9 „	(>1/4) 1 p. + ♂	2 p.
Kyrkogårdsö	20. VI. 1955	0,76 „	(1/4) ♂	1 p.
Lindö	17. VI. 1955	0,77 „	(1/3) 2 ♂ ♂	2 p.
Ubenholm	17. VI. 1955	0,55 „	(1/2) 2 ♂ ♂ + äänt.	3 p.

kinut vuodesta 1948 lähtien jatkuvasti (alue käsittää n. 100 saarta, niistä eteläisin, Kungskär, sijaitsee n. 8 km SW Sorpon eteläkärjestä). Sen sijaan olen tavannut kirjokertun molemmilla käynneilläni N a u v o n Stor Kalskärissä (vv. 1954 ja 1955), vaikka etäisyys täältä Kungskäriin on vain 7 km. Tällä matkalla tapahtuukin maisemassa selvästi näkyvä muutos, sillä Kalskärin ympäristöä luonnehtivat jo uloimmalle saaristolle niin tyypilliset maritiimiset lehtimetsät. Tuntuukin todennäköiseltä, että EKLUNDin (1931 p. 42) merkitsemä maritiimisten lehtimetsien pohjoisraja melko hyvin kuvaa myös kirjokertun esiintymisalueen rajaa jopa luodetta kohti työntyvine kiilloineen (vrt. BERGMANIN 1946 havaintoihin H o u t s k ä r i n ulko-saarilla).

Kirjokertun *runsaudesta* edellä hahmottelemallani alueella voidaan esittää enimmäkseen vain summittaisia arviointeja. Vain muutamat saaret on tutkittu kvantitatiivisesti riittävän tarkoin. Tämä johtuu osaksi siitä, että useat havainnot on tehty kuljettaessa jonkin retkikunnan mukana, jolloin useimmiten osia saaresta on täytynyt jättää tarkastamatta ja tutkittu aluekin on saattanut jäädä melko pinta-puolisen havainnoimisen varaan. Lisäksi ajankohta on saattanut olla epäedullinen sekä vuoden- että vuorokauden aikaan nähden.

Yleiskuvan saamiseksi on alla olevaan taulukkoon (taulukko 1) koottu kaikki kirjokerttua koskevat havainnot niiltä retkiltä, joihin olen osallistunut. Taulukossa on kunkin saaren kohdalla merkitty sulkeisiin, kuinka suuri osa saaresta arviolta on tutkittu. Parimäärän arvioinnissa on koiraat laskettu pareiksi, kuten yleisesti on tapana. Joukossa on epäilemättä parittomia koiraita (vrt. v. HAARTMAN 1952); toisaalta naaraan havaitseminen on siinä määrin sattuman varassa, että useat havaintoihin merkityistä koiraista ovat voineet olla parillisia. Tähän viittaa sekin, että Harössä, missä lintuja saatettiin kauemmin tarkkailla, kaikki 4 löytöä koskivat pareja (pesät löydettiin).

Edellä mainittujen kvantitatiivisten laskelmien puutteellisuuksista johtuen voidaan lajin *tiheydestä* (pareja/km²:llä) saada esille vain

Taulukko 2. — Maalintujen arvioidut parimäärät neljällä ulkosaariston saarella (maritiimisella lehtimetsäalueella). Näistä Harö on tutkittu paikallistamalla parit useaan kertaan, muut taas tutkimalla saari vain kertaalleen. Espskäriin nähden on todennäköistä, että osa saarelle asettuvista pareista oli vielä saapumatta.

Tabelle 2. Berechnete Anzahl Landvögel (Paare) auf vier Ausseninseln des Untersuchungsgebietes. Auf Espskär war der Heimzug wahrscheinlich noch im Gang.

K ö k a r, Lindö
17. VI. 1955

<i>Fringilla coelebs</i>	3 p.
<i>Tringa totanus</i>	2 p.
<i>Parus major</i>	2 p.
<i>Sylvia nisoria</i>	2 p.
<i>S. communis</i>	2 p.
<i>Lyrurus tetrix</i>	1 p.
<i>Haematopus ostralegus</i>	1 p.
<i>Caprimulgus europaeus</i>	1 p.
<i>Corvus corone</i>	1 p.
<i>Parus caeruleus</i>	1 p.
<i>Turdus ericetorum</i>	1 p.
<i>T. merula</i>	1 p.
<i>Oenanthe oenanthe</i>	1 p.
<i>Sylvia borin</i>	1 p.
<i>S. curruca</i>	1 p.
<i>Motacilla alba</i>	1 p.
<u><i>Emberiza citrinella</i></u>	1 p.

17 lajia, 23 paria

Hiittinen, Espskär
4. VI. 1956

<i>Sturnus vulgaris</i>	3 p.
<i>Oenanthe oenanthe</i>	2 p.
<i>Sylvia nisoria</i>	2 p.
<i>Motacilla alba</i>	2 p.
<i>Lanius collurio</i>	2 p.
<i>Lyrurus tetrix</i>	1 p.
<i>Tringa hypoleucos</i>	1 p.
<i>Turdus merula</i>	1 p.
<i>Corvus corone</i>	1 p.
<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	1 p.
<i>Muscicapa striata</i>	1 p.
<i>Anthus pratensis</i>	1 p.
<i>Anthus sp.</i>	1 p.
<u><i>Fringilla coelebs</i></u>	1 p.

14 lajia, 20 paria

K ö k a r, Ubenholm
17. VI. 1955

<i>Fringilla coelebs</i>	4 p.
<i>Sylvia nisoria</i>	3 p.
<i>Parus caeruleus</i>	2 p.
<i>Sylvia communis</i>	2 p.
<i>Lanius collurio</i>	2 p.
<i>Tringa hypoleucos</i>	1 p.
<i>T. totanus</i>	1 p.
<i>Corvus corone</i>	1 p.
<i>Oenanthe oenanthe</i>	1 p.
<i>Erithacus rubecula</i>	1 p.
<i>Sylvia atricapilla</i>	1 p.
<i>S. borin</i>	1 p.
<i>Anthus pratensis</i>	1 p.
<i>Motacilla alba</i>	1 p.
<u><i>Emberiza citrinella</i></u>	1 p.

15 lajia, 23 paria

Hiittinen, Harö
20. VI. — 23. VI. 1957

<i>Fringilla coelebs</i>	10 p.
<i>Sylvia communis</i>	5 p.
<i>Turdus merula</i>	4 p.
<i>Sylvia nisoria</i>	4 p.
<i>Lanius collurio</i>	4 p.
<i>Parus major</i>	3 p.
<i>Oenanthe oenanthe</i>	3 p.
<i>Muscicapa striata</i>	3 p.
<i>Haematopus ostralegus</i>	2 p.
<i>Corvus corone</i>	2 p.
<i>Sylvia borin</i>	2 p.
<i>Motacilla alba</i>	2 p.
<i>Lyrurus tetrix</i>	1 p.
<i>Scolopax rusticola</i>	1 p.
<i>Tringa totanus</i>	1 p.
<i>Cuculus canorus</i>	1 p.
<i>Caprimulgus europaeus</i>	1 p.
<i>Turdus ericetorum</i>	1 p.
<i>Erithacus rubecula</i>	1 p.
<i>Phylloscopus trochilus</i>	1 p.
<u><i>Emberiza citrinella</i></u>	1 p.

21 lajia, 53 paria

suuruusluokka. Eri saaria keskenään verrattaessa nähdään tiheyden olevan suurimmillaan siellä, missä lehtomaista metsää. Boniteetiltaan heikosta maritiimisesta koivumetsästä on niukalti havaintoja. Tämä havaitaan esim. Vänön saariryhmässä. Söderössä (0,36 km², josta n. puolet tutkittiin), missä karu koivumetsä luonnehtii maisemaa, kirjokerttua ei tavattu lainkaan. Naapurisaarella, Harössä, sen sijaan löytyi 4 pesää vastaten n. 6 paria km²:llä (tämä saari tosin tutkittiin tarkemmin, oli leirisaarenamme 3 vrk:n ajan). Rehevimmällä saarella, Storössä, oli arviolta 6—7 paria eli yli 15 paria km²:llä. Samaa suuruusluokkaa edustaa Kökarin saariston lehtoniityistään kuuluisa Idö. — Saatuja tuloksia yleistämällä voidaan sanoa, että »parhaitten kirjokerttualueiden» saarilla tiheys usein kohoo 10 pariin km²:llä, joskus siitä ylikin.

Lienee uskallettua ryhtyä arvioimaan kirjokerttukannan suuruutta Lounais-Suomen saaristossa, koska epävarmuutta aiheuttavia tekijöitä on useita. Asia helpottuisi huomattavasti, jos olisi käytettävissä lehtojen runsautta koskevia laskelmia. Havainnoista jää se vaikutelma, että kirjokertun levinneisyys on epätasaista ja tietyille lehtoalueille keskittyvää. Lisäksi löytöjä ei ole pieniltä saarilta; useimmat löydöt ovat 50 ha suuremmilta alarajan ollessa parinkymmenen ha vaiheilla (useita pieniä saaria näiden lähistöllä tutkittiin).¹ Saarten koon ja lajin biotooppivaatimukset huomioon ottaen on oikeutettua otaksua, että kirjokertun »normaalikanta» saaristossa käsittää — varovastikin arvioiden — 200—300 paria.

Lopuksi esitettäköön muutama esimerkki siitä, kuinka suuri kirjokertun suhteellinen osuus linnustossa on siellä, missä laji on runsaimmillan. Oheiseen taulukkoon (taulukko 2) on esimerkeiksi valittu vain sellaiset saaret, joiden maalinnusto tutkitulla alalla on merkitty muistiin riittävän tarkasti ja joita tutkittaessa olosuhteet ovat muutoinkin olleet laskennalle suotuisat (ulkosaaristossa on kova tuuli usein haittana!). Samalla esimerkit ovat osoituksena siitä, kuinka erikoislaatuinen on ulkosaariston maalinnusto koostumukseltaan.

Esimerkit osoittavat, että *kirjokerttu biotoopiltaan sopivilla saarilla kuuluu kaikkein runsaslukuisimpiin lajeihin*, dominanssiarvonsa mukaisesti ns. valtalajistoon. Tätä toteamusta tukevat monilla muil-

¹ Kun BERGMAN (1946) tapasi lajin jopa alle 1 ha kokoisilta saarilta, viittaa tämä mahdolliseen invaasioaaltoon vuonna 1945.

lakin saarilla tehdyt havainnot. Esim. Storössa tavattiin 7. VI 1956 suoritettulla retkeilyllä kirjokerttua enemmän kuin mitään muuta lintulajia (muistiin merkittiin yht. 31 paria, joista kirjokerttua todennäk. 7 paria). Toisaalta saattaa — kuten jo on huomautettukin — laji puuttua melko suuriltakin saarilta keskeltä esiintymisalueeltaan. Tällaisina voidaan mainita e.m. Söderön lisäksi Storön lähellä sijaitseva Stockhamn (0,24 km², tutkittiin 6. VI. 1956) sekä Nauvon Trunsö (0,56 km², tutkittiin 6. VI. 1956). — *Sylvia*-lajeista lienee ainoastaan pensaskerttu (*S. communis*) tutkitussa ulkosaaristossa kirjokerttua runsaslukuisempi.

Kirjallisuutta: BERGMAN, G., 1946, Oparade hanar av hökrfärgad sångare (*Sylvia nisoria* Bechst.) i Åbolands yttersta skärgård sommaren 1945. Mem.Soc.Fauna Flora Fenn., 22:72—75. — CHRISTIANSEN, C. F., 1944, Hvad er Aarsagen til Sociabiliteten mellem Høgesanger (*Sylvia n. nisoria*, Bechst.) og Rødrygget Tornskade (*Lanius c. collurio* L.)? Dansk Ornith. For. Tidsskr., 38:13—25. — CHRISTIANSSON, G., 1954, Hökrfärgade sångaren (*Sylvia nisoria*) i Kalmartrakten. Vår Fågelvärld 13:192—193. — EHRSTRÖM, CHR., 1953, Bo av hökrfärgad sångare, *Sylvia nisoria* (Bechst.), i Bromarv. O. F. 30: 73. — EKLUND, O., 1931, Über die Ursachen der regionalen Verteilung der Schärenflora Südwest-Finnlands. Acta Bot. Fenn. 8. — ERIKSSON, K., 1958, Kirjokerttu, *Sylvia nisoria*, pesivänä Hangossa. O.F. 35:44. — Förteckning över Sveriges fåglar. Göteborg 1951. — GRENQUIST, P., 1931, Muscicapa parva (Bechst.) och *Sylvia nisoria* (Bechst.) i Kökar. Åland. O. F. 8:84—88. — 1938, Studien über die Vogelfauna des Schärenhofkirchspiels Kökar, Åland Acta Soc. Fauna Flora Fenn. 62. — HAARTMAN, L. v., 1952, Über ungepaarte Männchen in Grenzpopulationen der Kleinvögel. Ibid. 69. — HEINO, E., 1939, *Sylvia n. nisoria* (Bechst.) pesivänä Helsingin lähistöllä kesällä 1938. O. F. 16:68—69. — HEINROTH, O. & M., 1926, Die Vögel Mitteleuropas. I. Berlin. — HILDÉN, O. & LINKOLA, P., 1955, Suuri lintukirja. Helsinki. — HORTLING, I., 1946, Lintukirja. Helsinki. — KALELA, O., 1946, Zur Charakteristik der neuzeitlichen Veränderungen in der Vogelfauna Mittel- und Nordeuropas. O. F. 23:77—98. — KIVIRIKKO, K. E., 1947, Suomen linnut. I. Porvoo-Helsinki. — LAMPIO, T., 1946, Tvärminnen eläintieteellisen aseman ja sen lähiympäristön linnuston viimeaikaisesta kehityksestä. O. F. 23:33—49. — LEIVO, O., 1946, Neue Funde des Sumpfrohrsängers, *Acrocephalus palustris* (Bechst.), in Finnland nebst einigen Bemerkungen zu seiner Ausbreitung in jüngster Zeit. Ibid. 23:65—77. — PALMGREN, P., 1953, S.L.Y:n vv. 1951—52 toimintaselostuksessa. Ibid. 30:35. — PALMGREN, R., 1913, Helsingforstraktens fågelfauna. Acta Soc. Fauna Flora Fenn., 38. — PIIPARINEN, T. & SEISKARI, P., 1955, Kirjokerttu, *Sylvia nisoria* (Bechst.), Hangossa. O. F. 32:28. — SNELLMAN, J., 1956, Hökrfärgad sångare, *Sylvia nisoria* (Bechst.), häckande i Kökar, Åland. Ibid. 33:75. — SUNDSTRÖM, K.-E., 1927, Ökologisch-geographische Studien über die Vogelfauna der Gegend von Ekenäs. Acta Zool. Fenn. 3. — TENOVUO, R., 1955, Kirjokerttu (*Sylvia nisoria* Bechst.) asuttamassa saaristomeren maritiimisia lehtimetsiä. Luonnon Tutkija 59:146—148. — 1958,

Eräiden lintulajien myöhäistä kevätmuuttoa koskevia havaintoja Lounais-Suomen saaristossa. O. F. 35:108—112. — WITHERBY, H. F. etc., 1949, The Handbook of British birds. London.

Zusammenfassung: Zur Verbreitung der Sperbergrassmücke (*Sylvia nisoria*) im Schärenhof Südwestfinnlands.

Die Sperbergrassmücke ist erst in den letzten Jahrzehnten in Finnland heimisch geworden. Obgleich das allgemeine Brutareal der Art südlich und südöstlich von Finnland liegt, hat sie in unserem Lande eine ausgeprägt südwestliche Verbreitung. Wie die Verfasser, hauptsächlich auf Grund von in den Sommern 1956-57 durchgeführten Untersuchungen feststellen konnten, fällt das gegenwärtige finnische Brutareal der Art mit der Verbreitung der »maritimen Laubwälder« recht genau zusammen (Abb. 2). Am westlichsten brütet die Sperbergrassmücke jedoch ziemlich regelmässig auf der Halbinsel Hankoniemi. Im Schärenhof bewohnt die Art mit Lichtungen und zerstreuten Bäumen gemischtes Gebüsch. Das Mindestareal der Brutinsel liegt bei $\frac{1}{2}$ qkm. In den durch üppige Bodenschicht der Vegetation gekennzeichneten Optimalbiotopen der Art kann ihr Bestand eine Dichte von 20 Paaren je qkm erreichen (Tabelle 1) womit die Sperbergrassmücke zu den dominierenden Arten solcher Biotope gehört (Tabelle 2). Der gesamte Brutbestand wird auf 200-300 Paare geschätzt.

Die meisten von den im Juni 1957 gefundenen acht Nestern befanden sich in Wacholdern, durchschnittlich 60 cm hoch. Als bestes Kennzeichen der Nester, die an grosse Gartengrassmücken-Nester erinnerten, ergaben sich rötliche Stengel vom *Polygonum dumetorum*, mit denen die Nestmulde eingehüllt war. Vollgelege wurden kurz vor Mittsommer gefunden. In der Nähe der meisten Nester befand sich ein Paar vom Rotrückwürger (vgl. Abb. 1).

Havaintoja Urtasvaarrin linnuista, etenkin pulmusen (*Plectrophenax nivalis*) käyttäytymisestä.

REIMA KAREILA

Kesällä 1956 vietin kuukauden (2. VII—3. VIII) Lapissa n. 20 km Kilpisjärveltä koilliseen (n. $69^{\circ} 15' N$ ja $21^{\circ} E$), missä tein havainnot muutamien lintulajien elintavoista.

Rajoituin tutkimaan n. 1,2 km² suuruista aluetta Urtasvaarri-nimisen tunturin S-rinteellä. Mainittu tunturi sijaitsee Suomen ja Norjan välisellä rajalla osittain Norjan puolella. Sen korkein Suomen puoleinen huippu on 1106 m m.p.y. ja tutkimusalueellani, joka on kokonaan Suomen puolella, ovat korkeuserot 800—1050 m.